

Geurakan Atjèh Meurdéhka

Meudjeulih Geurakan Atjèh Meurdéhka Pusat

Peu-ingat Prang Aluë Bhôt, Uroë Sjahid Tengku Ma'at di Tiro

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
السلام عليكم ورحمة الله وبركاته

Uroë njoë geutanjoë ta peu-ingat saboh seudjarah njang raja di Atjèh. Seudjarah njang djeuët geutanjoë meureunoë pakriban éndatu geutanjoë geutém meumaté nibak djeuët keu aneuk djadjahan dari luwa teuka. Éndatu geutanjoë hana teumakôt geuh dalam meumaté untuk djak lét peundjadjah. Sidroë aneuk muda njang gagah peukasa ka geutém meumaté sjahid geuh, bah that pih gop njan ban baligh mantong. Barô umu 16 thôn.

Lheuëh sjahid Wali Neugara keu VI, Tengku Tjhik di Tiro Mahjeddin bak 25ub September 1910. Uléh Letnan H. J. Schmidt djipeugah, “Keuarga Tengku di Tiro njang agam hana lé ka habéh geutanjoë poh, tinggai sidroë treuk aneuk muda Tengku Ma'at di Tiro njang tinggai, meunjo ta poh sidroë treuk njan geutanjoë that hana meu-adab, leubeh got ta mita tjara untuk beudjeuët ta peuseulamat aneuk muda njan.” Uléh Schmidt djimita tjara untuk djeuët peugot hubungan beutrôk haba keu Tengku Ma'at di Tiro. Letnan Schmidt djilakèë beunantu dari ureuëng-ureuëng Atjèh yang bako-bako untuk padan menjeurah. Gubernur ka djimeudjandji han akan djihukom. Teutapi “mel” (djak meunjeurah bak musôh) sidroë Tengku Tiro? Njang hana mungken sagai-sagai. (dari buku Perang Aceh, Kisah Kegagalan Snouck Hurgronje, Paul Van't Veer, 1985 hal. 220). Maka dji lakèë meureumpok deungon Tengku Tjut Fatimah di Tiro, aneuk tuha nibak Wali Neugara Atjèh njang keu phôn, Tengku Tjhik di Tiro Muhammad Saman (Po rumoh nibak Tengku Tjhik Husen Ulèë Tutuë njang sjahid meusigo deungon Tengku Majet di Tiro bak 5 September, 1910). Tengku Njak Fatimah njoë nakeuh Njak Wa nibak Tengku Ma'at di Tiro. Uléh Schmidt djikirem utosan u Garot, tempat Tengku Njak Fatimah njan tinggai. Uléh Utosan njan djipeugah peusan njang djiba dari Schmidt supaja Tengku Njak beugeutém djak meureumpok deungon Schmidt di Sigli. Kheun Tengku Njak Fatimah watèë njan bak utosan Beulanda njan “*Lheuëh djipoh Tu ulôn, lheuëh djipoh adoë-adoë ulôn dan linto ulôn, meunan tjit lheuëh djipeuhabéh mandum keuarga ulôn, peuë lom njang djipeureulèë uléh kaphe Beulanda njan?*” Bah that meunan seubagoë ureuëng njang that meu-adab, geupeutrôk hak akan geudjak meureumpok deungon Beulanda njan bak watèë njang akan geupeuteuntèë keudroë geuh.

Trôk watèë njang ka meuteuntèë, geudjak Tengku Njak Fatimah u Sigli, geutamong u dalam kanto djih deungon gagah that, langkah njang panjang-panjang, keuëng geupeumanjang,

mata geuh geupandang dalam mata itam Beulanda, seuingga sidadu Beulanda keudroë pajah teukui hana djidjeuët pandang mata Tengku Njak Fatimah njan njang kreuëh lagèëna. Pakriban Tengku Njak Fatimah binti Muhammad Saman di Tiro geupandang mata Beulanda njan? Kheun Schmidt watèë njan, **“Sidroë ureuëng inong Atjèh njang njang beutoi-beutoi biek éndatu djih, geupandang mata musôh deungon mata njang kreuëh, deuh bak mata geuh njang jum geutanjoë lagèë binatang, geutanjoë njoë han ta teudjeuët kalôn bak mata geuh, seubab deungon keumalôn mata gop njan geutanjoë njoë rhôt jum djeuët keu asèë”**. Meunan kheun Beulanda keu droë djih.

Uléh Schmidt njoë djipeugah bak Tengku Njak Fatimah supaja Tengku Ma’at djijuë tron meunjeurah, deungon imbalan akan dji bri peng gadji meubeuleuën seubagoë aneuk Radja Atjèh dan akan dji peubiaja djak meureunoë beuët agama di Mekkah. Deungon hana lé narit geupeugah bak Beulanda njan *“Peuë njang kah peugah akan ku putrôk bak aneuk kuh, akan ku peugisa haba keu kah 2 go Djum’at treuk. Mulai djinoë sampoë trôk haba keukah, ube na sidadu kah bek lé djak patroli, mandum sidadu tarék dalam barak. Ulôn djak bek na soë seutot dan akan ulôn ba ureuëng njang ulôn peutjaja.”* Hai njoë dji peupunoh uléh Beulanda dan sidadu djih akan djitarék mandum u dalam barak njang djilakèë watèë uléh Beulanda njan 3 uroë untuk djeuët djitarék mandum sidadu djih njan.

Lheuëh lhèë uroë Tengku Njak Fatimah di Tiro geudjak meureumpok deungon aneuk keumuën geuh njang na di dalam rimba Tangse. Geukalôn uléh Tengku Njak Fatimah aneuk keumuën geuh deuh gagah lagèë Tu geuh. Geuba haba njang ka djipeugah uléh Beulanda njan dan geupeutrôk bak Tengku Tjhik Ma’at di Tiro. Tengku Ma’at hana geudjaweuëb ladju, geupeujum-peujum peuë njang ka Njak Wa geuh peutrôk. Bak watèë njan keuh geutanjong uléh Tengku Njak Fatimah di Tiro bak Tengku Ma’at. *“Peuë gata aneuk Tu teuh?”*, *“Njo ulôn aneuk Tu ulôn”* geudjaweuëb uléh Tengku Ma’at. *“Meunjo gata aneuk Tu teuh, beusjahid lagèë Tu teuh, bek sagai-sagai djok droë bak peundjadjah kaphe njan”*.

Ladju lheuëh njan geugisa u gampong dan sineungoh djih geudjak u Sigli djak meureumpok si Schmidt dan geupeugah bak Beulanda njan deungon paneuk sagai *“Njak Ma’at njan aneuk Tu djih.”* Hana gundah hate geuh keu Beulanda dan hana gundah hate geuh njang lagèë ka geuteupeuë bahwa hana trep lé akan sjahid lom aneuk agam baligh keuseuneulheuëh dari keuluarga geuh. Njang na aneuk agam tinggai watèë njan nakeuh Tengku Tjhik Umar di Tiro umu 7 thôn dan adoë geuh Tengku Abdullah di Tiro (Teungku Muda) umu barô 4 buleuën umu. Njang laen ka habéh sjahid dalam seuëh prang bak lawan kaphe Beulanda.

Lheuëng dua minggu lheuëh njan sidadu Beulanda djipeu-ek pasokan u dalam rimba djak seutot Tengku Ma’at. Dji ba sidadu-sidadu peunileh dari njang that kha-kha untuk djak seutot Teungku Ma’at di Tiro. Bak uroë 3 Desember, 1911, di Aloë Bhot, Tangse, sjahid Tengku Ma’at di Tiro djitimbak uléh sidadu Beulanda njang djipimpin langsung si Schmidt. Tengku Ma’at keunong timbak bak aneuk mata seuingga bitjah mata geuh sineuk aneuk beude dan sineuk treuk keunong bak dada geuh.

“Nibak tulesan njang meu-uke bak gantjeng taloë keu-ieng geuh djiteupuëe njan keuh gop njan Tengku Tjhik Ma’at di Tiro, gop poh lagèë abu geuh, njang maté di Kuta Aneuk Galông, thôn 1986. Gop njan sidroë ureuëng muda njang puteh that kulét, dan deh djroh that rupa bangsawan;

gop njan geungui sileuweuë hitam meusulam ngon kasap pirak, dan badjèë kot hitam ngon aneuk badjèë meuh. Tangkulòk sutra mirah mantong meu-ikat bak ulèègeuh dan djaroë uneun geuh mantong meureugam pistol bahthatpih gop njan ka maté. Sineuk aneuk beude keunong bak djantong geuh beusot. Dan sang-sang deungon mata geuh njang ka bitjah dan mantong teuhah, geungieng u langet njang meurdéhka diateuëh njan.

“Meunankeuh tjita-tjita gopnjan ka samporna: geukeumeung maté sibagoë pahlawan, lagèë Abu geuh. Deungon maté gop njan ka tamat seudjarah keupahlawanan njang raja lagèë na nibak keuluarga di Tiro; ureuëng-ureuëng njang kreuëh dan kong-kong that, njang peuhina geutanjoë watèë geutanjoë leumoh dan keuneulheuëh ka ta peuhantjo, bahthat pih gop njan teutap bangga dan han geutém teukui, watèë sidadu geutanjoë ka meuriwang seumangat keulai. (H. C. Zentgraaff, Atjèh)

Uléh Zentgraaff geutuléh, watèë lheuëh prang njan *“Schmidt dan teuntra djih djidong djimeubareh deungon seungap lagèëna, djipeumulia “aneuk ku-geuh njang beutoi that”, ureuëng muda Atjèh njang teupat that niet, lagèë lé that lom njang laen, njang keu ureuëng njan pih geubri keumuliaan dan keuhormatan uléh pihak njang meunang prang.”*

Uroë 3 Desember, 1911, diakui uléh Beulanda seubagoë uroë keuseuneulheuëh Prang antara Keuradjeuën Beulanda deungon Keuradjeuën Atjèh njang djimulai bak 26 Mart, 1873. Meunan keuh njang djituléh Komandan Beulanda H. J. Schmidt, dalam buku djih Marechaussèë in Atjèh. Meunan tjit Gubernur Beulanda njang keuseuneulheuëh di Atjèh, J. Jongejans, ka dji tuléh dalam bukudjih Lan En Volk van Atjèh (1932), *“bahwa Beulanda anggap meu-aché Prang Atjèh deungon lheuëh ta poh Tengku di Tiro njang keuseuneulheuëh.” (With the death of the last Tengku di Tiro, Aceh War can be considered as ended.)*. Page 346.

Uléh Tengku Tjhik di Tiro Hasan Muhammad geutjok simbolik si uroë lheuëh sjahid Teungku Ma’at di Tiro bak 3 Desember, deungon geupeunjata Atjèh Meurdéhka Keulai bak 4 Desember, 1976. Njang ka saban-saban geutanjoë teupeuë njoë nakeuh uroë keuramat Bansa Atjèh, uroë geutanjoë ka teubleut mata keulai untuk ta sambông seudjarah njang ka lheuëh éndatu geutanjoë peugot deungon darah. Lagèë tjunto Tengku Ma’at di Tiro tuléh seudjarah deungon tinta darah geuh. Njan djeuët keu peu-ek seumangat geutanjoë untuk djeuët ta reupah nanggroë teuh njang ka dji djadjah uléh musôh teuka dari luwa pulo Sumatra, njan keuh lamiet Beulanda, Djawa.

Tengku Musanna di Tiro
Keutuha Meudjeulih GAM Pusat